

DESCARTES'DA MATEMATİZM VE MATHESIS UNIVERSALIS

Y.T.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü
“Descartes Sempozyumu”na Sunulan Bildiri
11 Kasım 1996, İstanbul

Dr. Durmuş Hocaoğlu

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MATEMATİK BÖLÜMÜ

400. DOĞUM YILI NEDENİYLE

René Descartes (1596-1650)
İÇİN DÜZENLENEN SEMPOZYUMDA
SUNULAN BİLDİRİLER

11 Kasım 1996

Y.T.Ü. YÜKSEL SABANCI SANAT VE KÜLTÜR MERKEZİ
İSTANBUL

Bibliyografya Notisi:

- **Hocaoğlu, Durmuş., Descartes'da Matematizm ve Mathesis Universalis.**, Bildirinin sunulduğu akademik toplantı: 400. Doğum Yılı Nedeniyle René Descartes Sempozyumu., 11 Kasım 1996, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü., İstanbul. Bildirinin yayını: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü., 400. Doğum Yılı Nedeniyle René Descartes (1596-1650) İçin Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler., 11 Kasım 1996., İstanbul., s.29-45

DESCARTES'DA MATEMATİZM VE MATHESIS UNIVERSALIS

Öğr. Gör. Dr. Durmuş Hocaoğlu
Marmara Üniversitesi
Atatürk Eğitim Fakültesi

Bildiri Özeti:

“Descartes’da Matematizm ve Mathesis Universalis” başlıklı bildiri iki kısımdan oluşmaktadır:

I: Genel Olarak Descartes Matematizmi:

Bir filozof olarak Descartes için en önemli ve en temelli problem, *içinde hiçbir kuşku bulunmayan “kesin doğru” bilgileri* elde etmektir. Bu ise ancak bir *sistem* çerçevesinde mümkün olabileceğinden, asıl konu, *kesin doğru bilgileri verebilen bir sistem* kurmaya dönüşmektedir. Bunun için de düşünürün kendisine model aldığı bilim, Matematik olmuştur. Descartes, Matematiğin temel kurallarını Felsefe’ye uygulamak suretiyle, “**matematikselsel modellenli sistematsik bir felsefe**” inşa etmeye yönelmiştir.

II: Mathesis Universalis:

Mathesis Universalis, bir yandan Descartes felsefesinin nihaî gayesi olduğu söylenebilecek olan “Temelli Ahlâk” ve diğers yandan da aynı zamanda bununla bir ilgi ve ilinti içerisinde bulunan ve Descartes’ın Modernite’nin kuruluşundaki en önemli katkılarından birisini teşkil eden “Dünya Egemenliğı” idelerinin gerçekleştirilmesi yolundaki en önemli adım ve aşamalardan birisi olan “tam bir bilgelik”e ulaşabilmek için kurulmuş, en genel ve en kapsamlı, bütün Fiziksel Varlık Alanı’nı kuşatıcı mahiyetteki, “**matematikselsel modellenli evrensel bir bilim sistemi**”dir. İnsan açısından bilinmesi mümkün olan herşeyin kesin doğru bilgisini verecek olan bu bilim sistemi filozofun genel felsefe sisteminin Fizik-Dünya’nın bilgisine bir uyarlaması mahiyetinde olup, matematikselsel modellenli esprişine uygun olarak Deney (Empeiria) üzerine değil Akıl (Ratio) üzerine temellendirilmiştir.

Bu bildiride ağırlıklı olarak **Genel Olarak Descartes Matematizmi** başlıklı I. Bölüm üzerinde durulacaktır. **Mathesis Universalis** başlıklı II. Bölüm ise tek başına bir bildiri konusu olacak kadar geniş olduğu için burada fazla ele alınmayacak, sadece I. Bölüm ile genel ilgisi üzerinde kısaca durulacaktır.

I. GENEL OLARAK DESCARTES MATEMATİZMİ

I.1: Descartes Matematizmi'nin Temel Nitelikleri: Bütüncüllük ve Kesin Doğruluk

Descartes'ın Felsefe'ye yüklemiş olduğu asıl görevin, birbiriyle bağlantı içerisinde olan şu iki gaye olduğunu ileri sürebiliriz: **Kat'î (Olgun/Kâmil) Ahlâk** ve **Dünyevîlik**. Bunlara göre, Descartes, esas itibarıyla bir ahlâk ve dünyevîleşme filozofu niteliğinde görülmektedir.

Bunların her ikisi de **Hikmet (Sagesse)** kavramında mündemiçtir. Hikmet ise, filozof tarafından, "*insanın bilebildiği bütün şeylerin tam bir bilgisi*" olarak tanımlanmıştır.¹ Bu ise Descartes'ın felsefesinde şu iki konuyu temelli önemde birer ilke haline getirmektedir: **Bütüncüllük** ve **Kesin Doğruluk**. Bütüncüllük, bilinebilmesi mümkün olan şeylerin "tamamiyle", Kesin Doğruluk ise bu şeylerin "tam olarak" bilinmesi şartından ileri gelmektedir. Bu sebeple, Descartes felsefesinde en önemli problem, *bütünü kucaklayacak ve kesin doğru olacak bilgiler sistemi* olmaktadır.

Descartes, "olgun bir ahlâk" için "olgun bir bilgi"yi şart görmektedir.² Nitekim o, Erdemler'i (Faziletler) "zahiri" ve "gerçek" şeklinde ikiye taksim ederek, Zahirî Erdemler "gerçek bir bilgi"den gelmeyen bir takım eksiklikler olduğunu, Gerçek Erdemler hepsinin de yine gerçek bir bilgiden ileri gelmekte olduğunu söyleyemeyeceğini, kusur ve yanlışlıklardan doğanlar da bulunduğunu, fakat, bunların içinde bazılarının sadece "İyilik Bilgisi"nden başka hiçbirşeyden gelemecek derecede katkısız ve eksiksiz olan erdemler olduğunu belirterek, bunları, sadece ve yalnız bunları, yani sadece İyilik Bilgisi'nden kaynaklanan erdemleri "**Hikmet**" (**Bilgelik**) ve buna sahip olan kişiyi de "**Hakîm**" (**Bilge**) olarak nitelendirmekte³ ve Bilgelik'i "Akıl"a bağlamaktadır.⁴ Yani, Descartes'a göre, Bilgelik, Akıl ile elde edinilebilir; şu halde, Descartes Felsefesi'nde Bilgelik'in bir "kazanılan statü" olduğunu söyleyebiliriz.

¹ İlkeler, Önsöz [M. Karasan trc., s.7, st: 4 v.dv.] Filozof, Felsefenin İlkeleri'ni yazma amacını da "*insan düşüncesinin bilebileceği bütün hakikatların ilk temellerini atmak*" olarak deklare etmektedir. [a.e., s.1]

² Descartes, felsefesinin gerek başlangıcında ve gerekse de sonunda "Ahlâk" üzerinde önemle durmaktadır. Yani, denebilir ki onun için Ahlâk, hem felsefenin hareket noktası ve hem de nihaî amacı olmaktadır. Yalnız ne var ki, felsefenin başlangıcındaki ahlâk, henüz olgunlaşmamış ve hayatın zaruretlerinden doğan "pratik bir ahlâk"tır, o nedenle bu, ilk başlangıç için gerekli fakat bilâhare terk edilecek olan bir "geçici (muvakkat, eğreti) ahlâk"tır. Son aşamada edinilecek olan ahlâk ise, bilgeliğin zorunlu sonucu ve felsefenin bizi götüreceği "olgun ve tam ahlâk"tır ki bu nedenle de ona "kesin (kat'î, temelli) ahlâk" demektedir.

Ancak, böyle bir ahlâk, "bilinmesi mümkün olan bütün şeylerin tam bir bilgisini edinmek" olan "tam ve olgun bir felsefe"nin kurulmasından sonra elde edilebileceği için, Descartes doğal olarak, böyle bir ahlâkın Kurallarını tam olarak verememiştir; zira, böylesine bütüncül bir felsefenin tamamlanması işini o ancak torunlarından beklemektedir [İlkeler., Önsöz., son satırlar]. Kendisi sadece bunu başlatmış ve temellerini atmıştır. Mehmet Karasan'ın da belirtmiş olduğu gibi, "*Descartes'ın temelli ahlâk'ı elimizde yoktur. Kendisi de bu noktada hiçbir zaman tamamiyle tatmin edilmiş değildir, çünkü "başka ilimlerin tam bir bilgisini isteyen... bu en yüksek ve en tam ahlâk, bilgeliğin en son derecesidir." Hekimlik ile teknikte olduğu gibi, burada da Descartes'ın felsefesi eksik kalmıştır.*" [M. Karasan., "Metod Üzerine Konuşma" hk. açıklamalar., a.e, s.129, pr: 1/2] Bu sebeptendir ki, filozof, sadece, eğreti ahlâkının esaslarını Konuşma'nın üçüncü bölümünde açıklamıştır. Fakat yine de, Descartes yorumcularının ortak görüşüne göre, filozof, pek hayranı olduğu Prens Elisabeth ile mektuplaşmalarında bu ahlâk hakkında önemli ipuçları vermiş bulunmakta olup, hattâ bunlardan 4 ağustos 1645 tarihlerinde, anılan ahlâkının üç ilkesini dercetmiştir. [Bkz: Dr. Olivier Lacombe, Descartes., s.108 v.dv., Mehmet Karasan'ın "Ahlâk Üzerine Mektuplar" için yazdığı giriş, s.V.]

³ İlkeler., Prens Elisabeth'e Sunuş Yazısı [M. Karasan trc., s.1-3]

⁴ "... aklını daima gücü yettiği kadar iyi kullanmak ve bütün işlerinde en iyi olduğuna hükmettiği şeyi yapmak için sağlam ve sabit bir iradeye sahip olan bir kimse, tabiatının müsaade ettiği nisbette, gerçekten hakîmdir"[İlkeler., Prens Elisabeth'e Sunuş Yazısı, M. Karasan trc., s.3, pr: 1]

Descartes'ın burada sözünü etmiş olduğu fazîlet, onun “**Temelli Ahlâk**”ının ikinci ilkesinde açıklanan ve Akıl ile kompakt bir şekilde irtibatlandırılan bir “karar sağlamlığı” olup, insanın mutluluğu (ruh memnunluğu) için gerekli bir şarttır.⁵

Madem ki Hikmet, sadece “iyilik bilgisi”nden kaynaklanan “gerçek fazîletler”in tümüdür, o halde, “bütün ve tam olgun bilgi” olmak durumundadır.

Burada, Antikite'den beri zihinleri meşgul eden temelli bir sorunun Descartes tarafından da ele alındığını görmekteyiz: **Hikmet (Bilgelik)**, “bütün ve tam olgun bilgi” ise, bu durumda, İnsan'ın Hikmet Sahibi (Sophos) olması mümkün müdür? Bu konuda Descartes'ın fikri özetle şudur: Hikmet'in künhüne vakıf olmak — yani sophos olmak — ancak ve yalnız “son derece tam ve olgun olan Tanrı”ya⁶ özgüdür. O nedenle, insan için ancak, “sınırlı bir bilgelik” söz konusudur. Nitekim, “*Hakikatte ancak ve yalnız Tanrı'dır ki, tam mânâsıyla hakîmdir, yani herşeyin hakikatını bütün açıklığıyla bilir*” diyen filozof, aynı cümlenin devamında “... fakat denilebilir ki, insanlar, daha pek mühim hakikatlar hakkında az veya çok bilgi sahibi oldukları nisbette az veya çok hikmet sahibidirler” demek sûretiyle, İnsan için de Hikmet'in elde edilebilmesinin meşruiyetine ulaşmış olmaktadır.⁷

Mutlak Gnostisizm: Mutlak Bilginin Mevcudiyeti ve Edinilmesinin İmkânı

İnsan'ın bilgeliğinin sınırları, onun bilme kudretine ve bilgisinin ulaşabilme genişliğine bağlı olup, İnsan için Bilgelik, ya da **İnsan Bilgeliği**, yukarıda da değinilmiş olduğu üzere, ancak, “insanın bilebileceği bütün şeylerin tam bir bilgisi” olmaktadır. Nitekim, “Hikmet” (Sagesse) kavramı Descartes tarafından “**insanın bilebildiği bütün şeylerin tam bir bilgisi**” olarak açıklanmaktadır:

*“Hikmet sözünden de yalnız işlerimizde tedbir değil, fakat hayatımızı sevk ve idare için olduğu kadar sağlığımızı koruma ve bütün zanaatların icadı için de insanın bilebildiği bütün şeylerin tam bir bilgisi anlaşılır.”*⁸

“Herşeyin bilgisi”ne ulaşmanın kendi felsefesi açısından ne denli önemli ve zorunlu olduğu filozof tarafından sık-sık vurgulanmaktadır:⁹

Görüldüğü gibi bir “Mutlak Bilgi”nin varlığı kabul edildikten sonra, İnsan'ın bu mutlak bilgiye ulaşabilmesi de mümkün kabul edilmektedir ki, bu, Descartes Felsefesi'nin “**Bütüncüllük**” niteliğidir. Bunu, aynı zamanda, “**Mutlak Gnostisizm**” olarak da nitelendirebiliriz.

“Mutlak Bilgi”nin mevcudiyeti ve bu bilginin edinilebilmesinin mümkün olduğu, Descartes'ın “**Bilim**” tarifinde de açıkça görülmektedir. Kurallar'ın II. bölümünün abstraktına “ancak düşüncemizin kesin doğru ve şüphe götürmez bir bilgisini (une connesance certaine et indubitable) edinebildiği şeylerle uğraşmak lâzımdır” ilkesini yerleştiren filozof, bu kuralda Bilim'i, “**her bilim, kesin (certain) ve apaçık (évidente) bir bilgidir**” şeklinde tarif etmektedir.¹⁰

Kesin Doğruluk ilkesinin bir sonucu olarak, Descartes Felsefesi'nin en temel probleminin **Yakîn ve Bedihî (Açık ve Seçik) Bilgi Problemi** olduğunu söyleyebiliriz ki bu, onu “matematikselsel modelli bir felsefe” inşa etmeye yönelten en temel yönlendirici etken olmuştur.

⁵ Prens Elisabeth'e mektup, 4 ağustos 1645 [Mektuplar., M. Karasan trc., s.30]

⁶ Descartes için, olgunluk'un limiti, diğer bir deyişle, ‘son derece tam ve olgun olan’, ancak, **Tanrı**'dır: “*Tanrı, ... son derece tam ve olgun olduğundan...*” Düşünceler: IV [M. Karasan trc., s.185, pr:2]. “...*Dieu, n'étant point trompeur.*” [Méditations: VI, Oeuvres et Lettres., s.325, pr: 3]

⁷ İlkeler: Önsöz., M. Karasan trc., s.7, st: 25 v.dv.

⁸ İlkeler: Önsöz., M. Karasan trc., s.7., st: 4 v.dv.

⁹ Nitekim filozof, metodun önemini ele aldığı bir yerde, Metod ile neyi amaçladığını açıkça fade etmektedir: **Herşeyin bilgisine ulaşmak:**

*“Benim metoddan anladığım şaşmaz ve kolay Kurallardır, öyle ki, onların dediğini yerine getiren kimseler, hiçbir zaman yanlış doğru yerine almayacak, ve boş emeklerle kendilerini yormaksızın, azar azar bilimlerini artırarak, **bilebildikleri bütün şeylerin doğru bir bilgisine ulaşacaklardır.** O halde burada iki noktayı iyice gözönünde tutmak lâzımdır: Asla yanlış doğru yerine almamak ve **herşeyin bilgisine ulaşmak**”*

[Kurallar: II., M. Karasan trc., s.97, pr: 1-2]

¹⁰ Kurallar: II [Règle: II: “**Toute science est une connesance certaine et indubitable**”., Oeuvres et Lettres., s.39; ayrıca, bkz: M. Karasan trc., s.6]

I.2: Descartes Matematizmi'ne Giriş

Özetle görmüş olduk ki, Descartes'ın amacı, sınırlı ve sonlu bir varlık olan İnsan için, bilinmesi mümkün olan bütün şeylerin tam ve kesin bir bilgisini edinmektir. Filozofumuz kelimenin tam anlamıyla “herşeyin ve tam bir kesinlikle” bilgisine sahip olmayı aslında Tanrı'ya inhisar ettirmektedir; ancak, İnsan'ın da bilinebilecek sınırlı sayıda şeylerin tam bir bilgisinin edinebileceği, ilkesel olarak kabul edilmektedir. Onun “mutlak bilgi” anlayışını bu şekilde anlamak gerekecektir: Erişilmesi hedeflenen Mutlak Bilgi'den kastedilen, “gerçek anlamıyla mutlak bilgi” — ki sadece Tanrı'ya özgü olan bu bilgiye “mutlak mutlak bilgi” de diyebiliriz — değil, “insânî anlamıyla bir mutlak bilgi”dir.

İmdi, Descartes'ı “mutlak bilginin edilebilmesinin imkânlı olduğu” fikrine götüren ana etkenleri, Descartes'ın matematizmine uygun bir matematiksellik ile şöylece sıralayabiliriz:

Hipotez:

a: Hiçbir bilimde kesinlik bulunmamaktadır.

b: Bunun bir istisnası vardır: Matematik

Hüküm:

a: Bütün bilimler bir bütündür ve Matematik'teki bu kesinlik (açıklık, yakınlık, certitude) ve seçiklik (bedahat, évidence) neden ileri geliyorsa, onda bunları sağlayan her ne ise onu keşfedip diğer bilimlere de uygulayarak onlarda da aynı sağlamlığı elde edebiliriz.

b: Bu sûretle, bilinebilir tüm şeylerin bilgisini verecek olan bir temel bilim, matematiksel kesinlikli ve üniversal olan bir bilim [*Üniversal Matematik: Mathesis Universalis*] kurabiliriz.

Hipotez:

a: Hiçbir Bilimde Kesinlik Bulunmamaktadır

Descartes incelemiş bulunduğu hiçbir bilimde kesinlik bulamamaktadır. Bunu, Metod Üzerine Konuşma'nın başlangıç bölümünde şöyle anlatır:

*“Daha çocukken edebiyat ve ilimle beslenmişim, onlarla hayata faydalı herşeyin açık ve sağlam bir bilgisinin edinebileceğine inandırıldığım için onları öğrenmeye sonsuz bir arzu gösteriyordum. Fakat, sonunda bilginler arasına alınmak âdet olan bu okuma müddetini bitirir bitirmez, kanaatimi tamamiyle değiştirdim. Zira o kadar içinden çıkılmaz şüphe ve yanlışlar içine düşmüş bulunuyordum ki, okumadan edindiğim biricik fayda, bilgisizliğimi daha iyi görmek olmuştur.”*¹¹

Ve, bunun devamında, bilimleri — yani, bilim diye sunulan şeyleri — kesin olarak reddetmediğini, bunların da bazı faydaları olduğunu, ancak aradığı kesinliği bu bilimlerin hiçbirisinde bulamadığını belirtir ve örnek olarak da Filoloji, Tarih, Hitabet (Rétorique), Teoloji ve hattâ Felsefe'yi verir.

b: Sadece Matematik, Kesin Bir Bilimdir

Descartes'ın matematikçi kişiliğinin filozof kişiliğini nasıl etkilediği ve yönlendirdiğinin en açık kanıtı buradadır. O, bir matematikçi olarak “kesin doğru”nun peşindedir. Evet, hiçbir bilimde kesinlik yoktur, ancak, Matematik bir istisnadır. Zaten Descartes'ın diğer bilimlerde arayıp da bulamamakta olduğu kesinlik de ancak matematiksel anlamda bir kesinliktir. O, “Aklın İdaresi İçin Kurallar”da İkinci Kural'ın abstraktı olarak vaz ettiği “Ancak düşüncemizin doğru ve şüphe götürmez bir bilgisini edinebildiği şeylerle uğraşmak lâzımdır” aforizması ile bunu ifade etmekte ve aynı kural içerisinde Matematik'in bu özelliğini şu şekilde belirtmektedir:

*“... bu kurala riayet, bizi, şimdiye kadar bilinen bilimlerden ancak aritmetik ile geometriye götürür.”*¹²

Yani, açıkça belirtilmektedir ki, bilim ancak doğru ve şüphe götürmez bilgiler veren bir bilgidir ve bu da ancak, bugüne kadar bilinen bilimlerden Aritmetik ile Geometri, yani bir kelime ile, “Matematik”tir.

Yalnız, buradaki “...şimdiye kadar bilinen bilimlerden...” ibaresi çok önemlidir. Zira, o, bununla iki şeyi anlatmak istemektedir:

¹¹ Konuşma: I., M. Karasan trc., s.6., st: 14-23

¹² Kurallar: II., M. Karasan trc., s.7, pr: 2

1: Bugüne kadar bilinen bilimlerin içerisinde gerçek anlamıyla doğru ve şüphe götürmez olan ve bu sebeple de gerçek anlamıyla “bilim” adı verilmeye lâyık olanı sadece Matematik’tir.

2: Fakat bu irdeleme burada bitmez: “...şimdiye kadar bilinen bilimlerden...” ibaresi, bize, ilerisi için de böyle bilim(ler) kurulabileceğinin mümkün olabileceğini hissettirmektedir.

Şimdi bunu kısaca ele alalım.

Hüküm:

a: “Bilimlerin Bütünlüğü”, Matematiğin, bir metod olarak diğer bilimlere de uygulanabilirliğini gösterir

Descartes, bütün bilimlerin arasında sadece ve yalnızca Matematik’de kesin bir sağlamlık bulmakla beraber, bu sağlamlığın diğer bilimlerde de elde edilebileceğine inanmaktadır. Nitekim, filozof, bu denli sağlam bir bilimin nasıl olur da basit ve entellektüel bir yanı olmayan alelâde işlerde kullanıldığını ve onunla daha yüce ve muazzam bir bilimin kurulamadığına hayret ettiğini belirtir. Gerçekten de o, “*Kanularının kesinlik ve ap-açıklığı dolayısıyla herşeyden çok matematiklerden zevk alıyordum*” demektedir ve şöyle devam etmektedir: “...ama gerçek kullanılışlarını henüz pek iyi görmüyordum, ancak makina sanatlarına yaradığını düşünerek bu kadar sarsılmaz ve sağlam temeller üzerine daha yüksek bir yapı kurulmamış olmasına şaşıyordum.”¹³

Descartes’ı, Matematik bilimine kesinlik ve sağlamlığını kazandıran şeyin ne olduğu bilindiği takdirde, bunun diğer bilimlere de uygulanabileceğine sevkeden şey, onun, “**Bilimlerin Bütünlüğü**” olarak isimlendirilebilecek olan ilkesidir. Buna göre, “bilimler, bölümleri birbirine bağlı bir bütündür”.¹⁴

Bütün bilimlerin arasında bu şekilde bir bütünlük olduğu kabul edilmesi, birt anlamda, bilimlerin ilkesel bazda homojenleştirilmesi demek olmaktadır ki buna göre, bir bilimde geçerli olan bütün temel ilkeler, bütün Bilim Küresi’ne teşmil edilebilecektir. Böylece, bütün bilimlerin üzerine temellendirebileceği genel-geçerli bir ilke tesbit edilebildiği takdirde, sağlam bir bilimlerin sistemi kurmak mümkün olabilecektir.

b: Bilimlerin Birliği, tek bir bilim sisteminin kurulabileceğini de gösterir.

Bu sûretle, insan açısından bilinebilir tüm şeylerin bilgisini verecek olan bir temel bilim, matematiksel kesinlikli ve üniversal olan bir bilim kurabiliriz. İşte, Descartes’ın **Üniversal Matematik [Mathesis Universalis]** olarak andığı bilim, ya da bilimlerin bilimi, kısaca budur. Buna ileride kısaca temas edilecektir.

I.3: Bilim, Hakikat ve Metod

Bilim, Bilimlerin Bütünlüğü ve Hakikat

Gördük ki Descartes Epistemolojisi, “Mutlak Bilgi”nin, yani şeyler hakkında kesin (certain) ve apaçık (évidente) bir bilginin peşindedir: **Bilim, kesin ve açık bir bilgidir.**

Yine gördük ki, ona göre, bütün bilimlerin bir ‘bütün’ teşkil etmektedir.

Beri yandan, filozofa göre, **Hakikat, “bir”dir, çoklanamaz.** Yani, aynı bir konu üzerinde ileri sürülen muhtelif tezlerden en fazla birisi doğru olabilir.¹⁵

“Bilim’in kesin ve şüphe götürmeyen bir bilgi olduğu” ve “Hakikat’ın çoklanamayacağı” ilkeleri göz önüne alındığı takdirde, ‘bilim’ adı altında okutulan ve öğretilen bütün şeylerin gerçek anlamda ‘bilim’ olarak kabulü mümkün olmayacaktır. Zira, şu anda mevcut bilimlerin, hem şüphe götürmez (induitable) değildirlere ve hem de hakikatı çoklamaktadırlar. Esasen, hakikatı çoklamakta olmaları dahi, onların kesin ve şüphesiz olmadıklarının bir başka delili olsa gerektir. Bilim, kesin ve şüphesiz olmalıdır, halbuki mevcut bilimlerin öyle değildir. Nitekim o, *felsefede, birçok yüzyıllardan beri gelip geçen en yüksek zekâlar tarafından işlenmiş olduğu halde, içinde henüz münaakaşaya edilmeyen, dolayısıyla da henüz şüpheli olmayan hiçbirşey bulunmadığını, diğer ilimler de ilkelerini felsefeden aldıkları için bu kadar az sağlam bir temel üzerine sağlam bir bilgi tesis edilemeyeceğini*

¹³ Konuşma: I., M. Karasan trc., s.9, pr: 2

¹⁴ Kurallar: I., M. Karasan trc., s.5

¹⁵ “...aynı bir konu üzerinde, yalnız birinden fazlası asla doğru olamayacağı halde...” [Konuşma: I., M. Karasan trc., s.10, st: 14-15].

belirtmekte,¹⁶ ve, “bilimlerde, bilginlerin üzerinde anlaşmazlıkta olmadığı bir mesele yok gibidir...” demektedir.¹⁷

Şu halde, mevcut bilimlerdeki bu güvensizlik, “arızî” değil “sistematik”tir; bilginin bizzat kendisinden gelmektedir.¹⁸ Bu da Descartes’ı “sistem” konusu üzerinde çalışmaya zorlamıştır. Bunun için de o, bilim binasını yeni baştan kurmak zorunda kalmıştır.

Metod

Bilim binasının yeniden ve sarsılmaz bir sağlamlıkta kurulması işinin gerçekleştirilebilmesi için, sarsılmaz sağlamlıkta bir metoda ihtiyaç vardır. Bu da, Descartes Felsefesi’nin en önemli vasıflarından birisi olan **Metodizm**’i gündeme getirmektedir.

Bu noktada Descartes’ın Metodcu yanını görmekteyiz. Louis Liard’ın da belirtmiş olduğu gibi, Descartes Felsefesi’nde, “Metod, bilimin aslî kaynağıdır.”¹⁹

Ona göre, bilimlerde hakikate ulaşmak, ancak “metod” ile kabildir. Bir hakikat araştırmacısı olan filozof, bunu, “**hakikatı aramada metod gereklidir**” şeklinde temel bir ilke olarak vaz etmiştir.²⁰ Descartes metod meselesine o denli önem atfetmektedir ki, ona göre, “hakikatı methodsuz aramaktansa hiç aramamak daha hayırlıdır.”²¹ Metod olmaksızın hakikatın elde edilemeyeceğini, Descartes, Aklın İdaresi İçin Kurallar isimli eserinin dördüncü kuralında (da) belirtir.²²

Onun Metod’dan anladığı ise, yukarıda da değinilmiş olduğu gibi, “şaşmaz ve kolay kurallar”dır.

Böyle bir metod ise, açıktır ki, Matematik’in metodudur. Zira, Matematik, en sağlam bilgidir.²³ Descartes’ın çok hayret ettiği ve aynı zamanda şikâyetçi olduğu bir husus da, daha önce de bahsedilmiş olduğu üzere, Matematik’in, son derece sağlam bir bilim olmasına karşılık, ondan, “sağlam bir bilim sistemi” kurmak için istifade edilmemesidir.

Bilimlerin Birliği ilkesi, Matematik’in temel prensiplerinin bütün bilimler için genel geçerli olmasının meşrûiyet senedini vermiş olmaktadır: Bir bilim için geçerli olan temel prensipler bütün bilimler için geçerli olmak zorundadır. Artık, Matematiksel Metod, tam bir emniyet içerisinde, bütün bilimlere uygulanabilecektir.

I.4: Aksiyomatizm

I.4.1°: “Sağlam Çıkış Noktası” Fikri

Descartes Felsefesi’ne izafe dileyebilecek niteliklerden birisi de “aksiyomatizm”dir. Gerçekten de, Descartes Felsefesi, bazı aksiyomlar üzerine kurulmuştur ki bu, onun matematizminin karînelerinden birisi olarak ileri sürülebilir.

Descartes’da öncelikli bir aksiyom olarak, yukarıda sözü edilen “**Mutlak Gnostisizm**”i, yani Mutlak Bilgi’nin mevcudiyeti ve bu bilginin edinilebilmesinin imkânı ilkesini alabiliriz.

Descartes’a göre, o güne kadarki bilinen bilimlerden tek sağlam bilim olan Matematik’i (Aritmetik ile Geometri’yi) inceleyenler, “gerçeğin bilgisi”ne ancak iki yolla varılabileceğini görmüşlerdir: **Deney (Expérience) ve Çıkarış (Déduction).**²⁴

Deney çok zaman aldıcıdır. Çünkü, Duyular’ın verilerine dayanır, Duyular ise güvenilir değildir.²⁵ Halbuki Çıkarış (Déduction), bunu yapmaya en az elverişli bir düşünce tarafından bile kötü yapılamaz. Bu, onun sadece Saf Akıl’a bağımlı olmasından ve Deney, yani Duyular ile bir ilgisinin bulunmamasından ileri gelmektedir. Descartes’a göre, bu, matematiğin niçin güvenilir olduğunu da

¹⁶ Konuşma: I., M. Karasan trc., s.10, pr. 1, 2

¹⁷ Kurallar: II., M. Karasan trc., s.7, pr: 2

¹⁸ H. V. Eralp., “Descartes Fiziğinin Metafizik Temelleri”, s.89, pr: 1

¹⁹ Louis Liard., Descartes., s.141, st: 2-3

²⁰ Kurallar: II; abstart

²¹ Kurallar: II; M. Karasan trc., s.16, st: 1/7-1/6; Règles - Oeuvres et Lettres., s.46

²² Aklın İdaresi İçin Dördüncü Kural: “**Hakikatı Aramada Metod Gerektir**”

²³ Kurallar: II., M. Karasan trc., s.7, pr: 2

²⁴ Kurallar: II., M. Karasan trc.,s.8.pr: 2

²⁵ Düşünceler: I., M. Karasan trc., s.123.pr: 2; a.e: VI., s.205.pr:3 v.dv.

göstermektedir.²⁶ **Şu halde**, gerçeğe, kesin doğru bilgiye giden yol *Déduction*'dur ki bu da Matematik'in yoludur.

İmdi, Çıkarış (*Déduction*), bir “İlk Başlangıç Noktası”nı zorunlu kılmaktadır. Bu İlk Başlangıç Noktası, bir nevi “cevher”dir (Töz, Substance): Bilginin Cevheri. Zira, o, artık başka birşeyden elde edilemeyen, çıkarılamayan, doğruluğu kendinden önce gelen başka bir önerme ile kanıtlanmış olmayan ve hattâ olamayan, olması imkân dışı olan; doğruluğu ancak ve yalnız kendiliğinden (intüitif olarak) ve açık-seçikçe görülen bir açık-seçik bilgidir. Yani, bu İlk Kalkış Noktası, ya da Bilginin Cevheri, bir Intuition (Görü, Seziş) ile elde edilebilir. Bütün çıkarışların temeli olan bu seziş, *en ilksel temel doğru* olmak durumundadır ve en basit, en katkısız, en sâf, en açık-seçik bilgi olduğu için, Çıkarış'tan elde edilen bilgilere göre daha da sağlam ve güvenilirdir.²⁷

Descartes'a göre, bütün bilimlerin temelini teşkil eden disiplin olan Felsefe'de matematiğin metodunun uygulanması durumunda, aynen matematikteki sağlamlık ve kesinlik edinilebilecektir. Hattâ, kendisinden önceki felsefelerin kuşkusuz, arı-duru bilgiler içermeyişlerini de aynı sebebe bağlayan filozof, “*Aynı yanlışa düşmemek için aklımızın, hiçbir yanılmadan korkmaksızın, bizi eşyanın bilgisine götürebilen bütün işlerini burada sıra ile sayacağız, bunlar da ancak ikidir: Seziş (Intuition) ve Çıkarış (Déduction).*”²⁸ demektedir. Çünkü ona göre, “... seziş ve çıkarışla (*intuition ve déduction* ile) elde edilemeyen hiçbir bilgi yoktur.”²⁹ Yani, Descartes bize, metodun Intuition ve *Déduction* ile çalışacağını söylemektedir.

Şu halde, Kartezyen Metod'un iki özelliği bulunduğunu söyleyebiliriz:

a: Bizi sağlam bir temelden alacak, **b:** Bir seri çıkarışlar ile, bilinebilecek olan tüm şeylerin sağlam, kuşkusuz bilgisine ulaştıracaktır.

Bu suretle Descartes Felsefesi, aksiyomatik bir temele dayanmakla “**aksiyomatizm**” niteliği kazanmış olduğu gibi, bu temele bir cevher niteliği yüklemekle de bir “**cevhersellik**” (**sübstansiyalizm**) niteliği de kazanmaktadır.

İşte, Matematik'in kendine özgü niteliğinin kaynağı da budur. “**Teorem**”ler kesin doğru olan önermelerdir; bunlar birbirinden çıkarılan ve **İsbat Zinciri**³⁰ olarak da isimlendirilen bir **Dedüksiyon Zinciri** oluştururlar. Ancak, bu zincirin sonsuzca uzatılması mümkün değildir. Zincirin en başında, kendisi hiçbirşeyden çıkarılması mümkün olmayan bir ilk önermeye, veya önermeler grubuna — ki bunlar da yine kesin doğru olmak zorundadır — ihtiyaç vardır. Bu ilk kesin doğru önerme(ler) doğruluklarını başka birşeyden değil yine kendilerinden almak dayandırmak zorundadır. Aksiyom (Geometri'de Postulat) adı verilen bu “temel doğrular”, Matematik'in bel kemiğini oluştururlar.

Bütün bilimlerde matematiksel bir sağlamlık ve kesinlik dercesine ulaşmak için, Descartes en önce, kendisine, mantığın kuralları yerine, daha basit ve sade ama daha temelli olan ve dört adet kuraldan oluşmuş bir **Kurallar Kompleksi** belirlemiştir.³¹ Bu dört kural, tıpkı bir matematik sisteminin temel aksiyomlarının belirlenmesini andırmaktadır.

Özetleyecek olursak, gerçek bilgiye ulaşmak için, bizim sadece *intüitif* bir temele dayalı *dedüktif* bir metoda ihtiyacımız vardır. Burada en önemli husus ise, bütün metodun temelinde bulunan, işbu “**İlk Kalkış Noktası**”nın, felsefemizin “**Archimedes Noktası**”nın taşıdığı önemdir.

Bütün problem şurada düğümlenmektedir: Bu “**Sağlam Çıkış Noktası**”, ya da matematiksel bir deyim kullanırsak, “**Aksiyom**”, nasıl bulunacaktır? Veya: Aksiyomumuz ne olmalıdır?

I.4.2°: Kartezyen Aksiyomlar Aksiyomlar Grubu

²⁶ Kurallar: II., M. Karasan trc.,s.9.pr: 2

²⁷ Kurallar: III., M. Karasan trc.,s.13.pr: 3

²⁸ Kurallar: III., M. Karasan trc.,s.13.pr:2

²⁹ Kurallar: IV., M. Karasan trc.,s.17.pr:2

³⁰ Descartes'ın deyimini ile: “Longue chaines de raisons” [Discours - Oeuvres et Lettres., s.138, pr: 4 başı]; yani, “uzun delil zincirleri” [Konuşma: II., M. Karasan trc., s.21, pr: 3 başı]

³¹ Konuşma: II., M. Karasan trc., s.20 - 21; Discours - Oeuvres et Lettres., s.137, pr: 1/1 - s.138, pr: 3

Matematik, aksiyomatik bir temel üzerine kurulur; fakat, bu kurulma, hiçbir zaman birtek aksiyom ile gerçekleştirilemez; bir **“aksiyomlar grubu”**na ihtiyaç vardır. Bu sebeple, matematiksel modellenen bir felsefe olan Descartes Felsefesi'nin de, sadece birtek aksiyom üzerine kurulması beklenemezdi, bir aksiyomlar grubunun teşkil edilmesi gerekiyordu. Şimdi, onun aksiyomlarını kısaca ele alalım.

Descartes'ın aksiyomlar grubunu oluşturan aksiyomları ana başlıklar halinde dört maddede toplayabiliriz:

1°: “Pek açıkça ve pek seçikçe kavranan şeylerin hepsi doğrudur.”

Descartes'ın ilk aksiyomu budur: “Pek açıkça ve pek seçikçe kavradığım şeylerin hepsi doğrudur.”

Bu aksiyom, Konuşma'da şöyle belirtilmektedir:

*“... bir önermenin (hükümün) doğru ve şüphesiz olması için gereken şeyi gözden geçirdim.../...(ve)... pek açıkça ve pek seçikçe kavradığım şeylerin hep doğru olduğunu genel bir kural olarak kabul edebileceğime hükmettim.”*³²

Metafizik Düşünceler'de de aynı aksiyom aynı şekilde tekrarlanır:

*“... pekçok açıklık ve seçiklikle kavradığım ve idrâk ettiğim şeylerin hepsi doğrudur.”*³³

2°: “Tabîî Işık (Lumière Naturelle)”.

Filozofumuza göre, bizde, “tabîî ışık” denen birşey vardır ki bu, “doğruyu yanlıştan ayırd-etme gücü”dür ve bir Tanrı vergisidir:

*“... tabiat ışığının bana doğru olduğunu gösterdiği hiçbirşeyden şüphe edemem.../Doğruyu yanlıştan ayırd-etmek için kendimde, bu ışıktan başka hiçbir güç görmüyorum.”*³⁴

*“... Tanrı, her birimize doğruyu yanlıştan ayırdetmek için bir ışık verdiğinden...”*³⁵

*“Hakikatte, insanın zihninde, Tanrı vergisi öyle birşey vardır ki, faydalı fikirlerin ilk tohumları oraya atılmıştır.”*³⁶

Tabîî Işık aksiyomunun iki niteliğinin bulunduğunu söyleyebiliriz:

1: Her insanda doğuştan (fitratan, inate) vardır,

2: Kaynağı, Tanrı'dır,

3: “Açık ve seçik olarak kavranan herşey doğrudur” önermesinin kesin doğruluğunun güvencesi (teminatı) olmak durumundadır.

Bu aksiyomun yukarıda sıralanan nitelikleri, İlkeler'de *“(Tanrı'nın) bize verdiği ve tabîî ışık dediğimiz bilmek melekesi, hiçbir zaman, idrâk ettiğinde, yani açık ve seçik olarak bildiğinde, doğru olmayan hiçbirşeyi idrâk etmez”*³⁷ şeklinde ifade edilmektedir.

“Tabiat Işığı İle Hakikati Arama” adlı eseri de sırf bu konuyu sokratik bir üslup ile ele alarak açıklamak için kaleme alınmıştır. Bitirilmemiş bir eser olan bu diyalogun yazılma sebebi, filozof

³² Konuşma: IV., M. Karasan trc., s.36.pr:2. *“... je jugeai que je pouvais prendre pour règle générale, que les choses que nous concevons fort clairement et fort distinctement sont toute vraies...”* [Discours: IV- Oeuvres et Lettres., s.148, pr: 3]

³³ Düşünceler: III., M. Karasan trc., s.147, pr:1. *“... pour règle générale, que toutes les choses que nous concevons fort clairement et fort distinctement sont toute vraies...”* [Méditations: III - Oeuvres et Lettres, s.284, pr: 2]

³⁴ Düşünceler: III., M. Karasan trc., s.152, pr:1. Méditations: III - Oeuvres et Lettres., s.288, pr: 2

³⁵ Konuşmalar: III., M. Karasan trc., s.30, st: 7 - 8

³⁶ Kurallar: IV., M. Karasan trc., s.18, pr: 2

³⁷ İlkeler: I.30. Ayrıca, Metod Üzerine Konuşma'da şöyle denmektedir:

“... bizde gerçek ve doğru olan herşeyin olgun ve sonsuz bir varlıktan geldiğini bilmeseydik, fikirlerimiz ne kadar açık ve seçik olsalar da, bize, doğru olmak olgunluğuna sahip olduklarını temin edecek hiçbir kanıt bulunmayacaktı.”

[Konuşma: IV., M. Karasan trc., s.41, st: 21 - 25]

tarafından, “her insanın yapısında tabîî olarak bulunan bu ışığın sayesinde, herşeyin bilgisini, başkasının bir yardımı olmaksızın kendi başına nasıl bulacağını kanıtlamak” olarak takdim edilir.³⁸

3°: “Tanrı’nın Varlığı”.

Yukarıda söz edilmiş olduğu üzere, Tabîî Işık, İnsan’da doğuştan mevcuttur. İmdi, bu, doğuştan mevcudiyet, açıktır ki, onun kazanılan (adventitia) değil verilen (innata) bir değer olduğunu göstermektedir: Tabîî Işık, İnsan’a verilmiştir. Onu veren ise, Tanrı’dır. Yani, açıkça görüldüğü gibi, işbu Tabîî Işık da varlığını kendisine değil, kendisinden başka birşeye, Tanrı’ya borçlu olmakla, bizi bir başka aksiyoma götürmektedir: “**Tanrı’nın Varlığı**”.

Şu halde, “pek açıkça ve pek seçikçe kavranan şeylerin hepsi doğrudur” aksiyomunun doğruluğu, Tabîî Işık ile ve onun doğruluğu da Tanrı’nın Varlığı ile bağlantılanmıştır. Nitekim, Metod Üzerine Konuşma’nın dördüncü bölümünde şunlar söylenmektedir:

“... pek açıkça ve pek seçikçe kavradığım şeylerin hepsi doğrudur sözü, Tanrı var olan ve olgun bir varlık olduğu ve bizde olan herşey ondan geldiği için doğrudur.”³⁹

Bu sebeptendir ki, Tanrı’nın Varlığı, Descartes Felsefesi için en temel bir aksiyom, ya da “**Aksiyomlar Aksiyomu**” hükmündedir. Descartes, bilahare Tanrı’nın varlığını ispat edecektir; ancak, onun felsefesinde ilginç olan bir husus, Tanrı’nın Varlığı’nın, ispatlanmasından önce bir aksiyom olarak alınmış olmasıdır. Descartes’ın, Tanrı’nın varlığını evvelâ bir “aksiyom”, sonra da bir “teorem” (ispatlanmış hüküm) gibi ele almasından dolayı tartışmalı olan ve **Kartezyen Döngü (Circle Cartésien)** olarak anılan bu konu, burada irdelenmeyecektir.

4°: Diğer Aksiyomlar: “Düşünce”, “Hakikat”, “Varlık”

Bunlar, Descartes Felsefesi’nin, tartışmadan doğru kabul ettiği bazı temel kategoriler, ya da, aksiyomlar grubunun temelleri da kabul edilebilirler ki bunlar da “**Düşünce**”, “**Hakikat**” ve “**Varlık**” olarak belirlenebilirler. Söz gelimi, “**düşünmek için var-olmak gerektiği**”, “**düşünmenin sadece rûha özgü olduğu**” şeklindeki önermeler, bunlardır. Fakat, bu önermeler, Descartes’ın deyişiyle, yalnız başına hiçbirşeyin bilgisini vermeyecek kadar basit kavramlar(dır)..⁴⁰

“Düşünme’nin ne demek olduğu” da bir aksiyom özelliği taşır.⁴¹

En ilginç belki de şudur: “Var-olmak” da, Descartes Felsefesi’nde bir aksiyom olarak kabul edilmektedir:

“Var olmasaydık şüphe edemezdik, bu ise bizim edindiğimiz ilk doğru bilgidir.../...zira düşünen şeyin düşünürken gerçekten var olmadığını idrâk etmek, bize o kadar aykırı görünüyor ki...”⁴²

Yani, “düşünme”yi “var-olma”nın ispat şartı olarak ele alan filozof, felsefesinin başlangıcında, var-olma’yı düşünmenin teminat şartı olarak almaktadır. Bunun da bir çeşit Kartezyen Döngü olarak tartışmaya açık olduğu ileri sürülebilir.

I. 5: Matematiksel İspat Prosedürü (İspat Zinciri)

I.5.1°: Cogito: Ben’in Varlığı

Şimdi artık sıranın, matematiksel metoda uygun olarak, “ispat” safhasına geldiğini söyleyebiliriz. Bu ispat prosedürü, açık ve seçik olarak, intüitif olarak görülen temel doğrular olan birtakım aksiyomlar üzerine kurulacak, ve sonra bu intüitif temele dayanılarak bir seri dedüksiyonlar yapılarak yürütülecektir.

³⁸ Tabiat Işığı İle Hakikatı Arama., Sunuş., M. Karasan trc., s.4

³⁹ Konuşma: IV., s.41, st: 7 - 10

⁴⁰ İlkeler: I.10: “... hiçbir zaman daha önce düşünce, hakikat ve varlığın ne olduğunu ve düşünmek için var olmak gerektiğini ve bunlara benzer diğer şeyleri bilmek lâzım geldiğini de inkâr etmedim; fakat bunlar yalnız başına hiçbirşeyin bilgisini vermeyecek kadar basit kavramlar(dır)... [M. Karasan trc.]

⁴¹ İlkeler: I.9 “**Düşünmek nedir?** - Düşünmek sözü ile, bizde doğrudan doğruya kendiliğimiz-den müşahade edeceğimiz şekilde vukua gelen bütün şeyleri anlıyorum. Böylece yalnız **anlamak, istemek tahayyül etmek** değil, fakat **duymak** da burada düşünmek ile aynı şeydir.../...duymak veya herhangi bir şekilde düşünmek gücü yalnız ve ancak ruhda vardır.” [M. Karasan trc.]

⁴² İlkeler: I.7

Burada ilk olarak ispat edilecek olan şey, “**Düşünmekte-Olduğum**”, ikincisi, “**Var-Olduğum**”, üçüncüsü, “**Tanrı'nın Varlığı**” ve sonuncusu da, “**Şeylerin Var-Olduğu**”dur.

O güne kadar bilinen hiçbir bilimde kesinlik bulamayan Descartes'ın bilimlere karşı bu güvensizliği, esas olarak bir “**Şüphencilik**”tir. Fakat onun şüphenciligi, “**Scepticism**”den ayrılır: O, şüphe etmek için şüphe etmekte değildir! Onun şüphesi, belirli bir amaca yöneliktir ki bu da “Gerçeğin Bilgisi”dir. Yani Descartes için Şüphe, bir amaç değil, bir araçtır: Hedefe, yani “kesin doğru bilgi”ye varır-varmaz terkedilecek olan bir araç. Descartes kendisini septik şüphecilerden net bir şekilde ayırmakta ve maksadını açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle, **Descartesçi Şüphe**, bir **Metodik Şüphe**'dir.

Bunun için de o, temel bir ilke olarak, şüphesini herşeye yaymaya karar verir. Bu, bir anlamda, “**Şüphe Okyanusu**”nu boydan-boya aşır “**Sağlam Kara**”ya varmak isteyen cesur bir kâşifin girişimidir.

“...kendilerinde en ufak bir şüphe tasavvur ettiğim şeylerden uzaklaşarak, tuttuğum aynı yolda yürüyeceğim;.../Böylece en sonunda, **şüphe götürmez birşey buluncaya kadar, veya hiç değilse, başka birşey yapamamam da, dünyada şüphe götürmez birşeyin bulunmadığını öğreninceye kadar daima bu yolda devam edeceğim.**”

“*Arşimet, yer yuvarlağını bulunduğu yerden oynatmak ve başka bir yere götürmek için sabit ve sağlam bir noktadan başka birşey istemiyordu. Böylece, eğer kesin ve kendisinden şüphe edilmez tek birşey bulacak kadar talihli olursam, benim de yüksek ümitler beslemeye hakkım olacaktır.*”⁴³

Onun şüphesini yaydığı bu nokta, hakikat halde “şüphenin limiti”dir.⁴⁴

Buradan da görülebileceği üzere, aslında Descartes “herşeyden şüphe etmemekte” ve fakat “herşeyden şüphe etmeye çalışmaktadır”: Öylesie *şüphe edilmeli* ki, *şüphesiz* olan hiçbirşey kalmamalı. Ancak, Şüphe Okyanusu'nun sona ermesi için, Sağlam Kara'ya ait bir ilk köprü başı!na, kendi ifadesi ile bir “Archimedes Noktası”na ihtiyaç vardır. Bu noktanın bulunması, O karanlık okyanusun bittiğinin ilk alâmeti olacaktır.

Descartes'ın, aramakta bulunduğu “Archimedes Noktası”, başka birşey değil, doğrudan-doğruya, bizzat “şüphenin kendisi”dir. Evet, bu aşamada, bir tek kesin ve şüphe götürmez bilgi vardır, o da, “herşeyin şüpheli olduğu”, ya da, “herşeyden şüphe etmekte olduğum”dur! İşte, felsefemizin **Archimedes Noktası**, ya da **Son Aksiyom**:

“**Belki biricik doğru olan şey, dünyada şüphe edilmez birşey bulunmadığıdır.**”⁴⁵

Madem ki aranan Archimedes Noktası bulunmuştur, artık bundan sonrası, bir dedüksiyonlar serisi ile kesin doğru olarak çıkarılabilecektir:

Teorem: I: Ben Düşünüyorum.

§. Hipotez: Herşeyden şüphe eden Ben.

§. Hüküm: Ben düşünüyorum.

§. İspat:

Dayandığımız kesin doğru temeller:

1: Archimedes Noktası: Ben “herşeyden” şüphe ediyorum,

2: Aksiyom: Şüphe etmek, düşünmektir.

Sonuç: Hipotezimiz doğru olduğu için, hüküm tesbit edilmiştir.

Yani: Ben şüphe ediyorum, öyleyse düşünüyorum (Dubito - Ergo Cogito)

Teorem: II: Ben Var'ım

§. Hipotez: Düşünen Ben

1: Ben şüphe ediyorum, öyleyse düşünüyorum (Dubito - Ergo Cogito)

2: Düşünmek, Var-Olmak'tır.

§. Hüküm: Ben Var'ım.

§. İspat:

⁴³ Düşünceler: II., M. Karasan trc., s.131, pr: 2, 3

⁴⁴ Düşünceler: I., M. Karasan trc., s.128, pr:3 - s.129, pr:1

⁴⁵ Düşünceler: II., M. Karasan trc., s.132, pr:1

Dayandığımız kesin doğru temeller:

1: Teorem: I: Ben şüphe ediyorum, öyleyse düşünüyorum (Dubito - Ergo Cogito)

2: Aksiyom: Düşünmek, Var-Olmak'tır.

Sonuç: Sonuç: Hipotezimiz doğru olduğu için, hüküm tesbit edilmiştir.

Yani: Madem ki şüphe ediyorum, o halde ben zorunlu olarak "var" olmalıyım (Cogito - Ergo Sum)

Kesin Sonuç: **"Şüphe Ediyorum- Öyleyse Düşünüyorum - Öyleyse Var'ım" [Dubito- Ergo Cogito - Ergo - Sum].**

Bu kesin sonuç, Descartes tarafından şöyle ifade edilmektedir:

*"...herşeyin yanlış olduğunu bu şekilde düşünmek istediğim esnada, bunu düşünen benim, zorunlu olarak bir şey olmam gerektiğini farkettim."*⁴⁶

En habîs bir ifrit dahi beni herşeyden şüphe ettirebilir, ama, beni, "herşeyden şüphe etmekte olduğumdan" şüphe ettiremez. Onun içindir ki, "düşünüyorum, öyleyse var'ım"ın geçerliliği evrenseldir, her zamana mahsustur.⁴⁷ İşte bu teorem, yani ispat edilmiş olduğu için doğruluğu tartışılması mümkün olmayan bu zorunlu-doğru önerme, Descartes Felsefesi'nin bir sistem olarak kurulmasındaki ilk ilke olmuştur. Bu teoremin sistem için bir "**İlk İlke**" oluşu, Descartes tarafından, *"... benim, zorunlu olarak bir şey olmam gerektiğini farkettim..."* ibaresinin hemen arkasından çok açık bir şekilde şöyle ifade edilmektedir:⁴⁸

"Ve düşünüyorum öyleyse varım hakikatının, şüphecilerin en acayip faraziyelerinin bile sarsmaya gücü yetmeyecek derecede sağlam ve emîn olduğunu görerek, bu hakikati, aradığım felsefenin ilk ilkesi olarak kabul etmeye tereddütsüz karar verdim."

I.5.2°: Tanrı'nın Varlığı

Burada, daha önce bir aksiyom olarak kabul edilen "Tanrı'nın Varlığı", bir teorem olarak ispat edilecektir.

İmdi, "Düşünüyorum, Öyleyse Var'ım", kesin bir doğru hükümdür. Zira, sağlam bir temelden (aksiyomlardan) kalkılarak ve dedüktif olarak yürütülen bir ispat zincirinin sonunda elde edilmiştir. O halde, her teorem gibi, onun da sağlamlığı, üzerine bina edilmiş olduğu aksiyomların sağlamlığına bağlı olmak durumundadır. Zira, Hempel'in de belirtmiş olduğu üzere, *"postulalar doğru ise, teoremin doğruluğu kesinlik kazanır."*⁴⁹

Bu aksiyomlar ise, ruhun açık ve seçik olarak kavramış olduğu doğruluklardır ve de işbu "açık ve seçik kavrama"nın zorunlu doğru hasil etmecliğinin kabulü de bir aksiyomdur. Bu kabul yanlış olsaydı, herşey yanlış olurdu. Ancak, bundan önce gördük ki, Descartes, bu kabulün doğruluk garantisini de Tanrı'ya bağlamaktadır. O halde, diyebiliriz ki, herşey yanlış olabilirdi, bir şartla: Tanrı beni aldatsaydı.⁵⁰

Ancak, Tanrı aldatmaz; zira, O, "tam olgun"dur. Tam Olgun olmak ise, sadece Mutlak Kudretli (Kadir-i Mutlak, Omnipotent) olmak değil ve fakat aynı zamanda Mutlak Fazîletli olmak demektir. Beri yandan, aldatmak bir olgunsuzluktur. Şu halde, *Tanrı aldatabilir, buna muktedirdir, ama, aldatmaz. Buna kesinlikle güvenebiliriz.*⁵¹

Öyleyse, Cogito doğrudur; Ben'in varlığından kuşku duyulamaz: Ben, vardır.

⁴⁶ Konuşma: IV., M. Karasan trc., s.35, pr:1. *"Mais, aussitôt après, je pris garde que, pendant que je voulais ainsi penser que tout était faux, il fallait nécessairement que moi, qui lke pensais fusse quelque chose"* [Discours: IV - Oeuvres et Lettres., s.147 sonu]

⁴⁷ Düşünceler: II., M. Karasan trc., s.132, st: 29 - 30

⁴⁸ Konuşma: IV., M. Karasan trc., s.35, pr:1.Discours: IV - Oeuvres et Lettres., s.147 sonu.

⁴⁹ Carl G. Hempel., Geometri ve Empirik Bilim - (Cemal Yıldırım., Bilim Felsefesi., s.185, pr: 3)

⁵⁰ Düşünceler: III., M. Karasan trc., s.148, st: 13 - 17

⁵¹ Düşünceler: IV., M. Karasan trc., s.173, pr: 3 - s.174, pr:1

Fakat bu **Ben**, sırf zihnî (düşünsel), uzamsız bir ‘şey’, bir öz, bir cevher’dir. Bir cevher’dir, çünkü bölünemez, yani, daha basit özlerden oluşamaz. Uzamsız’dır, çünkü var olmak için Uzam’a muhtaç değildir.⁵²

Tanrı’nın Varlığının İsbatı:

Artık sıra, doğrudan, Tanrı’nın Varlığı’nın ispatlanmasına gelmiştir. Önce, Tanrı’nın, bir seri çıkarışlar (dedüksiyonlar) zinciri ile, Tek ve Biricik, Sonsuz ve Tam Yetkin, Tam Olgun ve Tam Bilge bir töz olduğu ispatlanacaktır.

Tanrı’nın özü “ruh cevheri”dir, O’nda başka töz (uzam) bulunmaz.⁵³ O, “Sırf Düşünce”dir, sırf düşünmek O’nun özüdür; O, Bilge’dir. Ama tüm bu sıfatları insanlarınkine benzemez. O, herşeyi bir tek düşüncede gören bir “Tam Hikmet Sahibi”dir.⁵⁴ O, “tek ve biricik zorunlu varlık”tır. Descartes’a göre, zorunlu (zarûrî, necessaire) olan, sadece Tanrı’dır. Tanrı, önce, bir “fikir (idée)” olarak zorunludur, sonra bir “varlık” olarak. Yani, “Tanrı İdesi”, zorunlu olarak “Tanrı’nın Varlığı”na bağlıdır; diğer bir ifade ile, “Tanrı” diye bir idenin zorunlu olarak var-olması, “Tanrı” diye bir gerçek, objektif varlığın var-olmasının bir kanıtıdır. Bu zorunluk yalnız Tanrı için olup O’nun haricindeki hiçbirşeyde ne bir ide ve ne de bir varlık olarak var-olmak zarûreti vardır. Tanrı’nın dışındakiler, “zorunlu” değil, ancak ve yalnız “mümkün” varlıklardır. Yani, bu diğer şeylerin (nesnelerin) bende fikirlerinin var-olması, onların zorunlu olarak birer gerçek varlık olmalarının bir kanıtı olamaz.⁵⁵

Descartes, Tanrı’nın varlığını kanıtlamakla, sübjektif ve hattâ solipsist olan “benci” felsefesini bu durumdan kurtararak objektif bir hale getirmiş, yani sübjektivitesini aşmıştır ki bu, **Descartes Düşüncesinin Objektivasyonu’dur**.

Tanrı’nın Varlığı’nın ispatının bütün safhaları konumuzun dışında kaldığı için burada daha ileri düzeyde bir analize girilmeyecektir.

Ancak, şu kadarını özetle söylemek gereklidir: Descartes, Tanrı’nın varlığının kanıtlanmasında üç delil (kanıt) kullanmaktadır: **Mükemmel (Tam olgun) Varlık Fikri, Ben’in Varlığı ve Ontolojik Kanıt**. Descartes Kozmolojik Kanıt’a itibar etmemektedir. Çünkü Kozmos, ancak Tanrı’nın varlığının kanıtlanmasından sonra meşrûlaşacak ve bir anlam taşıyacaktır. Henüz ispatlanmamış bir önerme, kullanılmaz. Bu **anti-matematizm** demektir.⁵⁶

Bu kanıtlardan Mükemmel Varlık Fikri, “tam yetkin ve olgun bir varlık ideası”, ikinci kanıt, yani “Ben’i yaratanın Ben olmadığı” kanıtı, Ben’in içinde bulunan ve kendisi tarafından kazanılması mümkün olmayan ve bu nedenle de ona ancak dışarıdan verilebilecek olan “Tanrı fikri”, üçüncüsü de “tam yetkin ve olgun varlık fikri”nin, O’nun (Tanrı’nın) zorunlu olarak mevcut olması gerektiği hakkındaki ontolojik kanıttır; öyle ki, **Tanrı fikri, Tanrı’nın varlığının zorunlu bir işaretidir**.

I.5.3°: Şeyler’in (Uzamlı Nesnelerin=Cisimlerin) Varlığı

Tanrı’nın Varlığı’nın ispatlanması ise Cogito’daki “sübjektivite” aşılp “objektivite”nin ilk aşamasına ulaşılmış bulunmaktadır. Şimdi, “objektivasyon”un tamamlanabilmesi için, sıra, son safhaya, “**Şeylerin Varlığı**”nın, yani, “**Ben’den ve Tanrı’dan başka ‘diğer varlıklar’ın da var-olmalarının imkânı ve sonra da bunların realiteleri**”nin Metafizik İlkeleri doğrultusunda kesin bir şekilde belgelendirilmesine gelmiştir.

İspatın Birinci Aşaması:

Bir teorem gibi ispatlamış oluyoruz ki, Ben - hâlis soyut bir zihnî cevher, uzamsız, bedensiz, sadece düşünen bir varlık olan Ben - var’ım. Keza, Tanrı da vardır. Ayrıca, Ben, O’nun yaratığıyım. O

⁵² “...**Ben**, bütün öz veya tabiatı düşünmek olan ve var olmak için hiçbir yere (mekân’a, uzam’a) muhtaç bulunmayan ve maddî hiçbirşeye bağlı olmayan bir cevherim.”[Konuşma: IV., M. Karasan trc., s.35, pr: 2]. “... var olmak için ne uzaya, ne şekle, ne bir yerde olmaya (uzamlı olmaya) ve ne de bedene atfedilebilen bu kabilden başka birşey ihtiyacımız olmadığını ve **sırf düşündüğümüz için mevcut olduğumuzu** açıkça biliyoruz.”[İlkeler: I.8]

⁵³ Konuşma: IV., M. Karasan trc., s.38, st: 20

⁵⁴ Büyükelçi Chanut’ye 1 şubat 1647 tarihli mektup [Bkz: Mektuplar., M. Karasan trc., s.101 - 102]

⁵⁵ Bkz: İlkeler: I.14., I.15, I.16

⁵⁶ Halil Vehbi Eralp., “Descartes Fiziğinin Temelleri”, s.143 - 145

halde, bu sonsuz güçlü Tanrı'nın Ben gibi 'var-olan' başka varlıklar da yaratmış olduğu, en azından bunun mümkün olduğu reddedilemez. Şu halde, Ben'in ve Tanrı'nın dışında başka var-olanlar'ın mevcudiyeti mümkündür. Ancak, dikkat edilmelidir: Bu, henüz sadece bir "imkân"dır.⁵⁷

İspatın İkinci Aşaması:

İkinci aşamanın hedefi, var-olma imkânları, yani varlıklarının imkân dahilinde olduğu birinci aşamada teorik olarak ispatlanmış olan Şeyler'in — Soyut Ben ve Tanrı dışındaki diğer varlıkların — objektif olarak var-olduklarını, başka türlü söylendikte, Tanrı tarafından yaratılmış olmaları mümkün olan Şeyler'in gerçekten de yaratılmış — Tanrı tarafından var-kılınmış — olduklarının kanıtlanmasıdır.⁵⁸

Bunun için, Şeyler'in — yani Dış-Dünya'daki gerçek varlıkların — bilgisinin kaynağının ele alınması gerekmektedir ki işte bu maksatla, Descartes, Metafizik Düşünceler'de nesnelerin bilgi kaynağı olan "duyular"ı inceler. Onun "duyular" ile kastettiği şey, hem dış ve hem de iç duyulardır.

Ona göre, "duyma" denen şey, "ben'in (rûh'un) dışındaki şeylerin muhayyileye olan etkileridir.⁵⁹ Bu, Ben'in dışındaki şeylerin, yani Şeyler'in bilgi kaynağı olarak "duyular"ın kabul edilmesi demektir.⁶⁰

Ayrıca, Ben'de bulunan "duymak" (hissetmek) ve "tahayyül etmek" güçleri, Ben olmadan olmuyorlar, ama Ben'den de farklılar: Onlar her ne kadar Ben'siz olamıyorlarsa da Ben'den de kaynaklanmıyorlar.

Descartes'in ifadesi ile, Kendim'de (Ben'de) ayrıca, "yer değiştirme" vb. gibi güçler de buluyorum. Ve bu güçlerin, akıllı bir cevhere (rûh'a) değil de, maddî bir cevhere (maddî bir şeye) bağlı olmaları gerektiğini anlıyorum. Çünkü onların açık-seçik kavramlarında 'akıl' değil 'uzam' vardır.⁶¹

Gerçekten de, "maddî şeyler"de seçikçe görülen ilk şey "uzam", ondan sonra da "büyüklük, "durum", "şekil", hareket ve "süre" olmaktadır.⁶²

Ben'de (Ben=Soyut Ben; Düşünen Ruh), "duymak" (duyu verilerini almak) gibi bir **Pasif Güç** var. Fakat bu fikirleri oluşturan (bu duyu verilerini meydana getiren) bir **Aktif Güç** olmalıdır ki bu pasif gücün bir anlamı olabilsin. Bu aktif gücün kaynağı Soyut Ben olamaz. Çünkü onları duymak (duyu verilerini almak) için düşünce gerekli değil; yani o duyular düşünceden bağımsız. O halde, bu aktif güç, bu duyu verilerinin kaynağı, kökeni, Ben'in dışında olmak gerekir.

İmdi, söz konusu bu aktif güç Ben'in dışında olmakla, ya Tanrı'dır ya da Tanrı-Olmayan başka bir Objektif Şey. Ancak, bu aşamaya kadar, henüz, Ben'in, yani Düşünen Cevher'in dışında "Ben-Olmayan" olarak sadece Tanrı'nın varlığı kanıtlanmış bulunmakta olduğu için ona bakmak gerektir. Fakat, bu aktif güç, yani duyuları hasıl eden kaynak, Tanrı olamaz. Çünkü bu duyular sınırlı, sonlu ve aldatıcı; o halde, bunlar Tanrı'dan gelmekte olamazlar. Zira o takdirde, Tanrı'nın da sınırlılık, sonluluk ve aldatıcılık ile nitelenmiş olması icap ederdi ki bu, "tanrı" kavramına aykırıdır. Bunlar, gerçekten var-olan bir varlık olan Tanrı için birer zaaf ve noksanlıktırlar.

⁵⁷ "Tanrı'nın sonsuz gücünü tanıyalıdan beri, onun başka birçok şeyleri de, benim var olacağım ve varlıklar bütünü'nün bir bölümü olarak olarak dünyada yer almış olacağım bir tarzda, yaratmış olacağımı veya hiç olmazsa, yaratabileceğini de tanımazlık edemem." [Düşünceler: IV., M. Karasan trc., s.177, pr: 1]

⁵⁸ Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da, Tanrı dışındaki hiçbir var-olan'ın varlığının "kendinden" (par la mème) olamamasıdır. Tanrı hariç, O'nun dışında ya hiçbirşey yoktur ya da herhangi birşey var ise, var-olmaklığı Tanrı'nın bir var-kılmasıdır.

⁵⁹ Düşünceler: VI., M. Karasan trc., s.202, pr:2

⁶⁰ Descartes'a göre, "tahayyül etmek" cisimli şeylere, "sâfi düşünce" ise rûhî şeylere ilişkindir: "Zihin anlarken kendi üzerine dönüyor, ve kendisinde bulunan fikirlere birini gözden geçiriyor (bu "sâf düşünüş" tür - D.H.), halbuki tahayyül ederken bedene doğru dönüyor, ve onda, kendinden teşkil ettiği veya duyular yoluyla edindiği bir fikre uygun olan bir şeyi görüyor." [Düşünceler: VI., M. Karasan trc., s.202, pr: 1] olduğunu belirtir.

⁶¹ Düşünceler: VI., M. Karasan trc., s.208, pr: 2, 3

⁶² Descartes Ontolojisi, Varlık Küresi'ni, birbiriyle uyumsuz ve bu sebeple de düal karakterde olan iki ana parçaya taksim etmiştir: Ruh ve Madde. Bunlardan Ruh'un özü düşünmek ve Madde'nin özü ise yer-kaplamak(uzamlı olmak)'tır. Bunun için, Varlık'ın birinci kısmı Res Cogitance (Düşünsel Şeyler), ikinci kısmı da Res Extensia (Uzamsal Şeyler) olarak anılır. [Düşünceler: V., M. Karasan trc., s.187, pr: 3; ayrıca, bkz: İlkeler: II.4; II.9]

O halde, Ben'in (benim rûhumun) dışında, duyu verilerinin kaynağı olan, onları meydana getiren, 'uzamlı cevher'e bağlı (özü uzam olan) nesnelere var-olmalıdırlar.

Yani: Cisimler, gerçekten vardırlar.⁶³

Böylece, Ben'den kalkan ve başlangıçta tamamiyle sübjektif olan Descartes Felsefesi, uzun bir isbat zinciri ile, önce Tanrı'nın varlığını, sonra Şeyler'in varlık imkânını ve en sonunda da gerçekten var- olduklarını ispat ederek sübjektivitesini aşmış ve objektif hale geçmiştir.

Burada yapılması gereken en son şey, duyuları ruha ileten duyu organlarının ve dolayısıyla da **"Beden'in varlığının kanıtlanması"**dır.

İspatın Üçüncü Aşaması:

Ben'in dışında nesnelere var- olduğu ispatlanmıştır; ancak, ciddi bir problem daha vardır: "Nesneler (Şeyler) ile Duyular arasındaki irtibat"ın sarahati ispatlanmamış, Şeyler'in "Ben'in Duyular ile algılandığı gibi var- oldukları" kesinleşmemiştir.

Yani, Duyular Ben'e o nesnelere tam gerçekliğini (hakikatını) vermezler, çünkü aldatıcıdırlar. Ama onlarda — Nesnelere, yani Cisimlerde — açık ve seçik kavranan şeyleri verdikleri de bir gerçektir. Bunların en başında ise 'uzam' gelir. Uzam, cisimlerde — Metafizik İlkeler açısından — en açık ve seçik olarak kavranan şeydir; cisimler bu kavram altında kavranırlar.

Bu noktada, Descartes'in, bir kere daha Tanrı kavramına başvurduğunu görmekteyiz. Şöyle ki: Onların bu şekilde kavranmakta oluşu, kesin doğru olmalarına işaret etmektedir. Zira, Metafizik İlkeler altında doğru kavranan herşey kesinlikle doğrudur. O halde, bu kavramları bana sağlayan, bilmemi temin edecek olan melekeleri, yani duyu organlarını da Tanrı benden esirgemiş olamaz. Bu mülahazalar neticesinde, "... bu şeyleri (cisimleri) kesinlikle bilmek vasıtalarına malik olduğum neticesini emniyetle çıkarabileceğimi sanıyorum..." diyen filozof,⁶⁴ bundan bir paragraf sonra, "... şüphe yoktur ki tabiatın bana öğrettiği herşeyde bir hakikat vardır.." diyerek devam etmekte ve, nihayetinde, Dış-Dünya'nın, Şeyler'in, algılandıkları gibi oldukları sonucuna varmaktadır:

*"Bütün duyularımı, hafızamı ve müdrikemi, bu şeyleri (cisimleri - D.H) incelemeye çağırdıktan sonra, bunlardan hiçbirisi bana ötekilerinin bildirdiğine aykırı gelen hiçbirşey bildirmiyorsa, bu şeylerin hakikatından en ufak bir şüphe etmemeliyim."*⁶⁵

Öyleyse kesin sonuç:

Bütün Dış-Dünya gerçekten vardır ve aynı zamanda, Duyular ile algılandığı gibidir.

⁶³ Bu kısım için, bkz: Metafizik Düşünceler: VI. M. Karasan trc., s.208, pr: 2 - s.210, pr: 1; Méditations: VI - Oeuvres et Lettres., s.324-325

⁶⁴ Düşünceler: VI., M. Karasan trc., s.210, pr: 2; ayrıca, bkz: İlkeler: II.2

⁶⁵ Düşünceler: VI., M. Karasan trc., s.222, son satırlar.

II. MATHESIS UNIVERSALIS

Bir yandan Descartes Felsefesi'nin özünü teşkil ettiği söylenebilecek olan Kesin Ahlâk'ın ve Tam Bilgelik'in tamamlanabilmesi için varlık küresinin, diğer yandan da burada hiç temas etmediğimiz Dünya Hâkimiyeti idealinin gerçekleştirilmesi için, Fiziksel Dünya'nın tam ve yetkin bir bilgisinin edinilmesi gerekmektedir. Ancak, görmüş bulunmaktayız ki, Descartes için “tam ve yetkin” bir bilgi, ancak, Metafizik İlkeler'den yola çıkılan ve matematiksel bir yöntem ile elde edilen bilgi demektir. Yine bundan önce görmüş idik ki, filozof, Matematik'in prensiplerinin bütün bilimler için genel geçerli olduğu fikrini savunmaktadır.

Nitekim, o, Kurallar'ın IV. bölümünde, Matematik'in diğer bilimlerde de uygulanması durumunda tam bir olgunluğa erişebileceğini⁶⁶ ve keza, Matematiksel Prensiplerin bütün bilimlere uygulabileceğini ileri sürerek, “*özel bir konu ile uğraşmaksızın, sıra ile ölçü üzerine aranılan herşeyi anlatan genel bir bilimin bulunması gerektiğini ve bunun da Evrensel Matematik (Mathesis Universalis) olduğunu*”⁶⁷ belirtmektedir. Böylesine cüretkâr bir teşebbüse girişme cesaretini, Descartes, bundan önce bahsetmiş olduğumuz Bilimlerin Birliği ilkesinden almaktadır. Bu ilke, matematiksel bir yöntemdir ve bu yönetime riayet edildiği takdirde, sonuç olarak, insan bilgisince erişilmeyecek, en uzak ve bulunmayacak en gizli bir bilgi objesi dahi bırakmayacaktır. Bu, Discours'da şöyle dile getirilmektedir:

*“Matematikçilerin, en güç isbatlara ulaşmak için kullandıkları pek basit ve pek kolay, uzun delil zincirleri (Matematiksel İsbatlama Zinciri - D.H.), bana, insanların bilebildiği bütün şeylerin aynı tarzda birbirine zincirlendiği, ve doğru olamayan hiçbirini doğru yerine almamak ve birini ötekinden çıkarmak için gereken sırayı gütmek şartıyla, bu şeylerden, sonunda erişilmeyen en uzak ve bulunmayan en gizli bir tanesi bile kalmayacağını hayal etmek fırsatını vermişti.”*⁶⁸

Descartes'ın bu bilim idealine göre, o güne kadar sadece özel birtakım konularda basit bir araç gibi kullanılan en sağlam bilim — hattâ tek sağlam bilim — olan Matematik, hiçbir özel konunun kölesi yapılmamalıdır. Bu en sağlam bilim, çok daha yüce, soylu bir amaca hizmet etmelidir: O, bütün varlık küresinin bilgisini, tıpkı bir matematik sistem kurarcasına, matematiksel bir sağınlık ve pekinlikle elde etmek için kullanılmalıdır:

*“... onu (Matematiksel Metod'u) hiçbir özel konunun kölesi kılmaksızın, cebrin güçlüklerine olduğu kadar başka ilimlerin güçlüklerine de faydalı bir şekilde tatbik etmeyi düşünüyordum”*⁶⁹

Louis Liard'ın da belirtmiş olduğu gibi, Kartezyen Metod, sadece özel bir bilimin sorunlarının çözümüne mahsus olmayıp, büyük bir aydınlık ve şiddet ile, farklı bilimlere de uygulanabilir.⁷⁰ Bu ise, başka bilimlerde de Matematiksel Sağınlık ve Pekinlik elde etmek demektir ki filozofumuzun “Evrensel Matematik” [Mathesis Universalis] adını verdiği bilim de bundan başkası değildir:

“... matematiğin incelediği şeylerin yalnız sıra ile ölçü olduğu görülür. Bu ölçüyü sayılarda, şekillerde, yıldızlarda, seslerde, yahut da başka şeylerde aramanın ehemmiyeti yoktur. Böylece, özel bir konu ile uğraşmaksızın, sıra ile ölçü üzerine aranılan herşeyi anlatan genel bir bilimin bulunması gerektiği görülüyor, bu bilmin adı da yabancı bir ad değil, eskiden beri kullanılan Evrensel Matematik (Mathesis Universalis) adıdır. Çünkü onda öteki bilimlere fayda ve kolaylık bakımından ne kadar üstün olduğunu gösteren şey, onların uğraştığı bütün şeylerle uğraştığı gibi, fazla olarak başka birçok şeylerle uğraşmasıdır; sonra onda bulunan bütün güçlükler öteki bilimlerde de bulunur, bundan başka bu

⁶⁶ Kurallar: IV., M. Karasan trc., s.18, son satırlar

⁶⁷ Kurallar: IV., M. Karasan trc., s.22, son satırlar

⁶⁸ Konuşma: II., M. Karasan trc., s.21.pr:3., st: 9-17

⁶⁹ Konuşma: II., M. Karasan trc., s.23., pr:2., st: 21-25

⁷⁰ Louis Liard., Descartes., s.35

*bilimlerde kendi özel konularından gelen birtakım güçlükler de vardır ki onda bulunmaz.”*⁷¹

Yani, içeriği ne olursa olsun, belirli bir ölçü ve sıra ile elde edilecek olan bütün bilimlere Matematik metodu uygulandığında, bütün varlığın bilgisini, insan açısından bilinmesi mümkün olan bütün şeylerin kesin doğru bilgisini verecek olan Evrensel Matematik elde edilebilir.

Ancak, bununla, yukarıda da temas edilmiş olduğu üzere, Evrensel Matematik’in amacı, bütün bilimleri matematiğe irca etmek değil, yani matematikselleştirmek, Matematik’in bir şubesi haline getirmek değildir ve bu zaten mümkün değildir; amaç, Matematik’in metodunu, yani, matematikteki açıklık ve seçiklik’i (yakîn ve bedahat’i) bütün bilimlere teşmil etmek, bütün bilimlerde aynen Matematik’te olduğu gibi kesin doğruluk elde etmektir.⁷² Bu durum Descartes tarafından da açıkça ifade edilmektedir:⁷³

“Bütün bunlardan, hakikatta, yalnız aritmetikle geometriden (matematik’den - D.H.) başka birşey öğrenmemek gerektiğini değil, fakat hakikatın doğru yolunu arayanların aritmetikle geometrinin (matematiğin - D.H.) ispatlarına eşit bir şüphesizlik elde edilemeyen hiçbir şeyle uğraşmamaları gerektiğini çıkarmak lâzımdır”

Onun, kendisinin temellerini attığı ve bitirilmesini ancak kendisinden sonra gelecek olan kuşakların başarabileceğini umduğu, matematiksel modele göre kurulmuş Üniuersal Matematik Bilimi (Mathesis Universalis) Projesi, gerçekleştirilmesi olağan-üstü derecede güç bir proje idi. Ancak, bilimlerin gelişme seyri, bu projenin sadece güç değil, imkânsız da olduğunu gösterdi

Descartes, Bilim diye “kesin doğru bilgiler sistemi”ni anlıyordu. Fakat, zaman içerisinde gelişen bilim anlayışı bunun dışına çıktı ve , “kesin doğru bilgiler sistemi” ideali terk edilmek zorunda kaldı.

Böylece, Heimsoeth’ün ifadeleri ile, “... Descartes’in bir planı, kendisinden sonra Leibniz’in ele alıp ileri götürdüğü “mathesis universalis”, matematik bir modele göre kurulmuş olan üniversel üniversel bilim planı (da) yıkılmıştır.”⁷⁴

⁷¹ Kurallar: IV., M. Karasan trc., s.22-23

⁷² H. V. Eralp., “Descartes Fiziğinin Metafizik Temelleri”, s.97, st: 1. v.dv.

⁷³ Kurallar: II., son paragraf

⁷⁴ H. Heimsoeth., “Filozof Olarak Descartes”, s.1, son satırlar

Kısaltımlar:

İlkeler	Felsefenin İlkeleri
Konuşma	Metod Üzerine Konuşma
Kurallar	Aklın İdaresi İçin Kurallar
Mektuplar	Ahlâk Üzerine Mektuplar
Düşünceler	Metafizik Düşünceler
Discours	Discours de La Méthode
Méditations	Méditations Touchant La Première Philosophie

p: page; pr: paragraf [pr:1/...: alttan kaçınıcı paragraf olduğunu gösterir: prt:1/3: altten 3ncü paragraf gibi]
 sü:sütün; st:satır st:1/...:[st:1/...: alttan kaçınıcı satır olduğunu gösterir: st:1/3: altten 3ncü satır gibi]
 v.dv; D.H.: Durmuş Hocaoglu

Bibliyografya**I. Kitaplar:**

- **Yıldırım, Cemal., Bilim Felsefesi., Remzi Kitabevi., İstanbul, 1979**
- **Descartes., Oeuvres et Lettres.,** İçindekiler: 1: Régles Pour La Direction de L'esprit; 2: Discours de La Méthode; 3: La Dioptrique (Six premier discours); 4: Les Météores (Discours huitième); 5: La Géométrie (Livre lecond); 6: Méditaions - Objections et Réponses; 7: Les Passions de L'Âme; 8: Traité de L'Homme; 9: La Recherche de la Vérité par La Lumière Naturelle; 10: Lettres Choisies; 11: Entretien avec Burman; 11: La Mort de Monsieur Descartes. Textes Presentés par André Bridoux., *Éditions Gallimard, Copyright 1953; Imprimé en Belgique, 1970*
- **Descartes., İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler.,** Çeviren: Mehmet Karasan., *M. E. B. Yayınları., 3ncü baskı., İstanbul, 1967*
- **Descartes., Ahlâk Üzerine Mektuplar.,** Çeviren: Mehmet Karasan., *M. E. B. Yayınları., 3ncü baskı., İstanbul, 1966*
- **Descartes., Aklın İdaresi İçin Kurallar.,** Çeviren: Mehmet Karasan., *M. E. B. Yayınları., İstanbul 1945*
- **Descartes., Felsefenin İlkeleri.,** Çeviren: Mehmet Karasan., *M. E. B. Yayınları., 1943 (basıldığı yer belirtilmemiştir).*
- **Descartes., Metod Üzerine Konuşma.,** Çeviren: Mehmet Karasan., *M. E. B. Yayınları., 3ncü baskı., İstanbul, 1967*
- **Descartes., Tabiat Işığı İle Hakikatı Arama.,** Çeviren: Mehmet Karasan., *M. E. B. Yayınları*
- **Liard, Louis., Descartes., Félix Alcan, Editeur., Libraries Félix Alcan et Guillaumin Réunies., Paris, 1911**
- **Lacombe, Olivier., Dr., Descartes.,** Çeviren: Mehmet Karasan., *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları., Ankara, 1943*

II. Makaleler:

- **Eralp, H. Vehbi., “Descartes Fiziğinin Temelleri”,** İ.Ü. Yayınları: 99., Edebiyat Fakültesi Felsefe Semineri., “Felsefe Semineri Dergisi”, Sayı: 1; s. 87-152; İstanbul, 1939
- **Heimsoeth, Heinz., “Filozof Olarak Descartes”,** Çeviren: Nermi Uygur., Felsefe Arkivi., Sayı: III/3

